

Гавришкевич І.
Львівська національна академія мистецтв

ОСОБЛИВОСТІ ЯВОРІВСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ШКОЛИ РЕМЕСЕЛ

УДК 745.51
ID ORCID 0000-0002-4074-5248
DOI 10.33625/2409-2347-2020-2-53-61

Гавришкевич І. С. Особливості яворівської художньої школи ремесел. Стаття присвячена особливостям мистецького аспекту виникнення, розвитку та збереження унікальної яворівської художньої школи на Львівщині в умовах культурно-мистецького середовища цього краю та пам'ятній спадковості в сучасному образотворчому вимірі, де все швидкоплинне на наших очах стає минулим, а науковий прогрес суспільства міняє побутове та мистецьке сприйняття світу новими поколіннями.

Тут яворівська художня школа розглядається як окремий мистецький аспект, що має особливе значення, історично-культурну цінність, відмінність від інших у контексті аналогічних на Косівщині Івано-Франківської області, у гірських районах Закарпаття та в Петриківці на Дніпровщині. У цьому аспекті вимір художньої творчості визначається як окремішність окреслених етнозв'язків, народних традицій із професійним розвитком мистецтва в рамках Яворівських земель у таких народних ремеслах, як різьблення, виготовлення скринь, розпис і дерев'яна забавка.

Огляд творчої діяльності майстрів декоративно-прикладного мистецтва Яворівського краю в умовах сучасного історико-культурного простору в кожному з аспектів народного мистецтва нерозривно пов'язує традиційність минувшини з новітніми, більш науковими технологіями, які останнім часом бурхливо розвиваються. Розглядаються умови, в котрих народне трансформується у професійне мистецтво художніх промислів Яворівщини і знаходить своє місце у творчому та науковому середовищі швидких змін, у яких зберігає ознаки особливого свого виміру в сучасному значенні.

Ключові слова: Яворівщина, яворівська художня школа, народні ремесла Яворівщини, яворівська забавка, художні вироби Яворівщини, виставка-ярмарок ремесел.

Гаврышкевич И. С. Особенности яворовской художественной школы ремесел. Статья посвящена особенностям художественного аспекта возникновения, развития и сохранения уникальной яворовской художественной школы на Львовщине в условиях культурно-художественной среды этого края и памятной наследственности в современном изобразительном измерении, где все мимолетное на наших глазах становится прошлым, а научный прогресс общества меняет бытовое и художественное восприятие мира новыми поколениями.

Здесь яворовская художественная школа рассматривается как отдельный художественный аспект, имеет особое значение, исторически-культурную ценность, отличие от других в контексте аналогичных на Косовщине Ивано-Франковской области, в горных районах Закарпаття и в Петриковке на Днепровшине. В этом аспекте измерение художественного творчества определяется как отдельность определенных этносвязей, народных традиций с профессиональным развитием искусства в рамках Яворовских земель в таких

народных ремеслах, как резьба, изготовление сундуков, роспись и деревянная игрушка.

Обзор творческой деятельности мастеров декоративно-прикладного искусства Яворовского края в условиях современного историко-культурного пространства в каждом из аспектов народного искусства неразрывно связывает традиционность прошлого с новейшими, более научными технологиями, которые в последнее время бурно развиваются. Рассматриваются условия, в которых народное трансформируется в профессиональное искусство художественных промыслов Яворовщины и находит свое место в творческой и научной среде быстрых изменений, в которых сохраняет признаки особого своего измерения в современном смысле.

Ключевые слова: Яворовщина, Яворовская художественная школа, народные ремесла Яворовщины, яворовская игрушка, художественные изделия Яворовщины, выставка-ярмарка ремесел.

Havryshkevych I. The Peculiarities of the Yavoriv Art School of Crafts. The article is devoted to the peculiarities of the artistic aspect of the emergence, development and preservation of the unique Yavoriv art school in Lviv region in the context of the cultural and artistic environment of this region and the memorial heredity in the contemporary visual dimension, where everything fleeting in our eyes becomes a past, and the scientific progress of society changes the everyday life and artistic worldview of new generations.

Here the Yavoriv art school is considered as a separate artistic aspect which has special significance, historical and artistic value and the context of its difference from other ethnocultures in Ukraine. In this aspect, the dimension of artistic creativity is defined as the distinctiveness of the outlined ethnic ties, folk traditions with the professional development of art within the Yavoriv lands in such folk crafts as: carving, making chests, painting and wooden toys, etc. Traditional crafts are seen as a tourist importance and a national domain, which fascinate different peoples of the world and are their international achievement – wealth and a call to learn the comprehensiveness of life. The geography of the locations of artistic centers for crafts in Ukraine is quite wide, so the issue arises of finding the most favorable common and different conditions of their historical development in all its regions, such as: Opishnya (Poltava region), Vasylkiv (Kyiv region), Kosiv and Kolomyia (Hutsul region (Hutsulshchyna)); Vinnytsia; Uzhhorod, Mukachevo and Hanychi (Zakarpattia region); Odessa; Reshetylivka and Opishnya (Poltava region); Petrykivka (Dnipro region); Cherkasy, Dihtyari (Chernihiv region); Krolevets (Sumy region); Khotyn (Bukovina); Kosiv and Kolomyia (ethnic territory of Hutsul region that is part of Ivano-Frankivsk region); Bohuslav (Kyiv region); Yavoriv (Lviv region). The role of the conditions is identified for the centers that were previously dependent on the form of household employment of the ethnic groups and on the passage of trade routes, and now on tourist routes. The research on

the development of the other part of the centers with a wide variety of types of arts and crafts, which are usually caused by the natural environment, the landscape in which they are located (the mountainous part of the ethnic group), the development of which did not become sufficiently favorable due to the limited trade links. The formulation of the issue of successful in some cases, and in others, in general, inactive professional development of the respective art school and the reasons for its absence in the centers, having their dimension, connected with local traditions. The discussion of the foundations of the folk centers of crafts, mostly based on one of the following areas: pottery, ceramics, woodcarving, art furniture (chests), painting, weaving, artistic embroidery, compared to art schools which are based on several types of crafts and have achieved in them a certain professional dimension with their ethnic characteristics. The comparative general consideration of those centers that managed to organize their professional educational institutions on the basis of crafts, which include the art schools of folk crafts of Yavoriv district in Lviv region and Kosiv and Kolomyia (ethnic territory of Hutsul region in Ivano-Frankivsk region), Vyzhnytsya, etc. The research of the general principles that unite different regions of Ukraine in the variety of artistic woodworking, where the professional art schools have acquired perhaps the greatest development and value. Research on the basis of comparative general characteristics of a certain major issue: the peculiarity of such art school of folk crafts as Yavoriv art school, which can be described as sufficiently professional and one of the most popular in modern conditions of development, because of its wide range of artistic pieces of crafts with their distinct appearance of art form, and also because of their professional highly artistic dimension. Research of replenishment of the main list of Yavoriv crafts with their new designs, which include: decorative carvings and paintings on a wide variety of wood products, in particular: artistic furniture, plates, komantsi, caskets, Easter eggs, chests, folk toys of wood, etc. Comparative study of a similar list of folk crafts of Hutsul region which has its own special features. Discussion of differences in the use of compositional elements on the Yavoriv chests, the most popular of which were painting, as well as the popular folk toys that was made of wood and painted. Identification of differences in the use of design elements on Hutsul chests, which were mainly decorated with geometric carvings and intarsia, and a way to create the toys which were made of ceramics of smaller assortment. The formation of relatively new areas of crafts, such as Yavoriv pit wood carving, which began to be based on the use of stylized floral ornaments. Research of the main difference between the Yavoriv art school and the Hutsul and other schools by their decorative and traditional characteristics in the approaches of using design elements. In this context, it is important to review the general achievements of creative work of masters of arts and crafts in Yavoriv district in the context of contemporary historical and cultural space in each of the aspects of folk art, which inextricably links the tradition of the past with the latest, more scientific technologies, which have recently boomed developing. The study discusses the conditions in which the folk art is transformed into the professional art of Yavoriv district art crafts and finds its place in the creative and scientific environment of rapid changes, in which it retains the features of its special dimension in the modern sense, which is important for the revival of these crafts, the development of ethnic tourism, their support by the state, private and public institutions that will help preserve national traditions and develop a modern economy.

Keywords: Yavoriv region; Yavoriv art school; folk crafts of Yavoriv district, Yavoriv toy; art products of Yavoriv district; crafts fair, Yavoriv chests, folk crafts, Hutsul region.

Постановка проблеми. На сьогодні актуальними є осмислення та вияв сучасного означення народного мистецтва і характеристик його етнічно-національних особливостей та локальної відміни творчої діяльності етнографічних груп, впізнання їх естетичного в минулому та в сучасному художньому розвитку, що в цілому становить певний вимір творчості, котру можна охарактеризувати як виявлену в народних ремеслах, зокрема яворівську художню школу. Цей вияв є важливим:

- по-перше — для розвитку туризму, у сфері якого ширяться тенденції до пізнання різних традицій, предметів народного побуту минулого і сучасного, віднесення людей до того чи іншого етносу, народу, сутністю якого може бути окремий напрям розвитку частини суспільства, що сформувало свою певну культуру, і зокрема свою, особливу художню школу в народному мистецтві (ремеслах);
- по-друге, ремесла, народні художні твори беруть участь у формуванні єдності духовних традицій, а також колективного способу регулювання культурного життя етносу [3];
- по-третє, в час новітніх технологій стає надзвичайно важливим сучасний розвиток давніх традицій і збереження їх для майбутніх поколінь як сукупних ознак українського етносу, в якому присутні яскраві історико-культурні особливості життя в образах тої чи іншої художньої школи ремесел, у формі неповторних схем, мотивів, що віками утверджуються як художня традиція і передаються з покоління в покоління, удосконалюючись, набуваючи чарівної довершеності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про народні ремесла Яворівщини Львівської області, Івано-Франківщини, Закарпаття, Полтавщини, Дніпровщини та інших регіонів як особливий фактор у цих краях, писало багато авторів, зокрема Є. Антонович, Р. Захарчук-Чугай, М. Станкевич [1], М. В. Гнатюк [9], Б. Стебельський [13], Б. М. Тимків, К. М. Кавас [14], Р. В. Чугай [15], Н. Ф. Габчак [4]. Лідія Сліпчишин у своїй монографії «Яворівська художня школа» [12] детально описує реальну філософію етнічного світосприйняття деяких регіонів, і зокрема Яворівського краю, та його вплив на формування національної художньої культури, про етнотрадиції та їх естетичний потенціал, про психологічні передумови художньої творчості на землях Яворівщини. Зокрема про значення і вплив на творчість у народних ремеслах заснованого 1868 року українського культурно-освітнього товариства «Просвіта».

Виклад основного матеріалу дослідження. В історичному аспекті народне мистецтво передовсім розвивалось як творчість селян і мешканців передмість у вільний від хліборобства час. Вони виробляли необхідні предмети, в тому числі й художні, для власних потреб.

З появою вотчинних майстрів при князівських, поміщицьких і монастирських господарствах у містах поступово виникло професійне мистецтво, що на різних етнічних землях України набуло відповідного побутового та художнього забарвлення. Найдавнішим ремеслом в Україні можна вважати художню обробку дерева, — яке було і є легкодоступним і нескладним в обробці, — добре розвинену ще за часів Київської Русі. Оскільки дерево не завжди зберігається в землі, археологи нечасто знаходять зразки давніх виробів з нього. Проте відомо, що вже в I тис. н. е. дерево широко використовувалось у будівництві міст і сіл, князівських палаців та фортець. Різьблення по дереву широко використовувалося для оздоблення осель та предметів побуту наших предків [10, с. 88]. Згодом ремесло вдосконалювалося за допомогою освіти й сягнуло рівня певних видів декоративного мистецтва. Так, різьбярство на Яворівщині поряд із народно-декоративним розписом та іншими промислами має свої глибокі коріння на цих землях і ніколи не втрачало свого значення. Тут упродовж кількох століть серед ремісничих професій набули найбільшого поширення й популярності виробу теслярів, ложкарів, різьбярів, бондарів та ін. Обробка та оздоблення форми виробів з дерева зі самих початків мали свою особливість і були досить різноманітні. Сама техніка «ручного» створення виробів за допомогою видовбування, вирізування, виточування, розпису на виробках, випалювання, інкрустації, інтарсії тощо була і є нескладною, тому доступною для кожного, хто бажав її опанувати.

Одною з найдавніших технік обробки дерева є видовбування. Воно застосовувалось на різних землях України для виготовлення побутових речей: човнів-довбанок, корит, ступ, черпаків, сільничок тощо. Для вирізування, крім сокири, застосовували струг, ніж, тесак, різні різці, за допомогою яких вирізувалися ложки, декоративні миски, черпаки, дрібні дерев'яні вироби різного призначення. Техніка виточування, як пізніший винахід, передбачає використання токарного верстата, на котрому виготовляють заготовку, яку потім можуть обробляти іншими інструментами. Бондарство було відоме в Україні вже в X столітті як виготовлення місткого посуду, це діжі, барила, відра, коновки, балії, дійниці тощо. Бондарі користувалися, крім звичайних теслярських інструментів, спеціальними рубанками, фуганками, циркулями, лінійками, кривим стругом.

Різьблення, на загал, — одна з найдавніших технік художнього декорування дерев'яних виробів для побуту та інтер'єрів різного призначення: від власних будинків до культових споруд. На Гуцульщині й Буковині техніку плоскої різьби часто поєднують з інкрустацією — орнаментальним оздобленням шматочками дерева, слонової кістки, перламу-

тру, металом, бісером тощо. Також художніми орнаментами оздоблювали керамічні вироби (Рис. 1, 2).

Одним з видів інкрустації є інтарсія кольоровими породами дерева, яка використовується для виготовлення настінних декоративних плакеток, портретів, пейзажів тощо. Для художнього декорування дерева здавна використовували розписи різною фарбою (темпера, гуаш, олійна чи анілінова), яку потім покривали лаком.

Фахівців з художньої обробки дерева в Україні є не так уже й багато. У наш час високу підготовку мають випускники художньо-технічного училища ім. Йосипа Станька в Івано-Франковому, а також художнього училища Львівської національної академії мистецтв, технікумів та училищ Косова, Вижниць, Ужгорода.

Свій неповторний вимір в особливості розвитку яворівських художніх ремесел внесли місцеві майстри різних століть. Кожен з них мав свій рівень майстерності та творчого самовираження. Вони разом, незалежно від виду свого художнього ремесла і часто не усвідомлюючи його особливості, під впливом культури, успадкованої від пращурів, одухотворювали художні вироби своїм окремим внутрішнім світом, у результаті чого до нас дійшли певні ремесла, як етносимволи, що стали ознакою Яворівських земель. Розвиток місцевих народних ремесел умовно можна розділити на три основні періоди: 1-й період — до кінця другої половини XIX століття (приватний стихійний розвиток декоративних розписів на скринях та створення дерев'яних яворівських забавок з розписним оздобленням); 2-й період — від кінця XIX століття до кінця 1980-х років (формування професійного розвитку художньої різьби по дереву, інтарсії та художніх меблів, малярства); 3-й період тісно пов'язаний з початком 1990-х років і відновленням незалежності Української держави, де до сьогодні широко розвиваються всі напрями творчості місцевих ремесел, особливо різьба, розпис та малярство.

Якщо перший період розвитку художніх промислів можна назвати стихійним (через те, що він пов'язаний з давніми окремими ініціативами з виготовлення ремісничих виробів в умовах відповідного культурно-економічного розвитку краю і виникненням на околицях міст більш широкої можливості приватної організації праці зі створення декорованих предметів побуту, таких як дерев'яні забавки, художньо-столярні вироби з розписами, наприклад домашні скрині [11]), то другий, який на вищезазначених передумовах започатковано 1896 року в місті Яворові внаслідок прийняття рішення Крайового сейму про утворення навчальної майстерні з виготовлення забавок, можна назвати періодом професійного формування розвитку художніх ремесел. Він розпочався на основі вивчення здобутків народних

художніх промислів як підґрунтя для створення забавкарської майстерні. Ініціатором став посол Галицького крайового сейму Т. Мерунович. Очолив роботу майстерні фахівець із виготовлення забавок Владислав Немчиновський. Уже 1900 року перша в Галичині Яворівська забавкарська майстерня почала переорієнтовуватися на професійну різьбярську школу.

Цей період розвитку яворівської художньої школи можна відзначити широким розвитком професійного різьблення по дереву на початку ХХ століття, коротким занепадом у зв'язку з примусовою ліквідацією різьбярської школи Міністерством віросповідань Польської держави 1934 року та реорганізацією навчального закладу в Державну школу дерев'яного промислу.

З приходом на посаду директора школи Б. Стебельського, що мав освіту Краківської академії мистецтв, у 1942–1944 роках Яворівська школа знову перетворилась у забавкарську з високим художнім рівнем професійності. У цей період різьбярський відділ очолив Йосип Станько, який став засновником яворівської різьби по дереву на основі композиційно-стилістичних рішень яворівського декоративного розпису на скринях та дерев'яних забавках [2].

Як педагог Й. Станько розробив свою творчу форму виконання ямкової різьби за допомогою півкруглих стамесок, використовуючи при цьому відомі елементи орнаменту яворівського розпису з максимальним дотриманням існуючої народної стилістики. Цей винахід досить швидко став популярний серед інших місцевих майстрів. Одним з найвідоміших послідовників засновника яворівської різьби став Сава Миколайович Мельник (Рис. 3, 4).

У повоєнні роки Яворівська забавкарська школа за рішенням Ради Міністрів СРСР від 10 квітня 1946 року № 4767 стала профтехшколою з підготовки майстрів з художньої різьби по дереву. Не дивлячись на те, що багато педагогів, а також керівник школи О. Баснін були вихідцями з інших етнічних земель, якість художньої підготовки продовжила базуватися на місцевих народних традиціях, які були викладені В. Соколовим у підручнику «Різьба по дереву» ще 1936 року. Це стало важливою ознакою особливості та незмінності розвитку художньої школи Яворівщини. На популярність Яворівської школи художніх ремесел як етнічно особливої також позитивно вплинула тісна співпраця закладу з такими науковцями музеїв тодішньої держави, як Ю. Гошко, А. Будзан, Р. Захарчук-Чугай.

Починаючи з 1963 року Яворівська профтехшкола була за рішенням виконкому Львівської обласної ради перенесена в смт Івано-Франкове, ближче до місцевого меблевого комбінату як певної виробничої бази. Та починаючи ще з 1962 року художні вироби яворівських майстрів у числі перших приймаються на виставку ВДНГ СРСР у Москві й на виставку

досягнень народного господарства в м. Києві 1963 року.

Одним із факторів особливості Яворівської художньої школи є достатньо висока стійкість її до можливої втрати ознак місцевого стилю художніх ремесел та до загрози їх занепаду. Вона зуміла вберегти своє етнічне обличчя від впливу сучасних поривів до формальних тенденцій у мистецтві. Разом з тим, ця художня школа набуває сучасної трансформації декоративного мистецтва, в якому зберігає свої давні яворівські традиції, які таки залишилися незмінними після переміщення осередку професійного розвитку Яворівської художньої школи в навчальний заклад в Івано-Франковому. Тут школа розписів і особливо художньої різьби по дереву, в яку раніше, в Яворові зробили свій вагомий внесок посол Стебельський та майстер-різьбяр Й. Станько, ім'я якого сьогодні носить це училище, теж не змінила свого основного напрямку та етнічної ознаки. Сьогодні внаслідок нових інформаційних технологій певні особливості художньої школи окремих етнічних територій України і, зокрема, Яворівщини привили собі своєрідний бренд за ознаками місцевих народних ремесел і набули значного поширення для бажаючих пізнати цей край. Тепер дозволя громадян у Яворівських землях майже нерозривно пов'язане з художньою школою Яворівщини, яка, попри щедре зростання тут багатьох знаних мистців та громадських діячів, у великій мірі проявилася саме в місцевих художніх, народних ремеслах. Зокрема для багатьох областей України окрім яворівської різьби по дереву найбільш популярними стали яворівський розпис та вишивка, плетіння з лози та дерев'яна забавка. Унаслідок залучення засобів масової інформації, таких як радіо й телебачення, а також публікацій у періодичних друкованих виданнях та в книговидавничій продукції, організації діяльності з проведення наукових конференцій, конкурсів, інших мистецьких заходів з популяризації Яворівської художньої школи, привертну широку увагу громадськості до культурно-мистецького середовища, важливим елементом якого є декоративно-прикладне мистецтво Яворівщини, що тепер найбільше культивується в художньому училищі ім. Йосипа Станька (сmt Івано-Франкове Львівської області). Саме тут прийнято естафету розвитку місцевих ремесел з міста Яворів цієї ж області в повоєнний період. Але сам початок формування художніх ремесел своїми коріннями сягає найдавніших початків розвитку соціальної, духовної та побутової культури в Україні, і зокрема на Яворівщині.

Широкого розвитку народних ремесел, зокрема ужиткової кераміки з художнім оздобленням барвниками та поливами, набули гірські райони не тільки Косівщини Івано-Франківської області, але й Закарпаття, де побутовали свої особливості народних традицій (Рис. 5).

У різних частинах України художні ремесла розвивалися по-своєму. Певним аналогом яворівських розписів, які є основою відповідної художньої школи на українському Заході, є петриківський розпис Центральної України, який виник задовго до появи християнства і грав роль оберега. Люди вірили, що в красі є духовна сила, і тому вікна та двері будинків і навіть одяг обрамляли магічним орнаментом, який захищав господарів. Ця давня традиція орнаментики сотні років широко використовувалася в побуті українців, зокрема в запорізьких козаків, і була популярна в поселеннях південних районів Приазов'я; збереглася тільки в старовинному козацькому селі Петриківка. Прославилася Петриківка завдяки самобутньому декоративному розпису, який виник разом із першими поселеннями в другій половині XVIII століття. Люди будували світлі глиняні будинки, прикрашаючи їх кольоровою глиною, господині намагалися розписувати свої хати квітковими візерунками. Розмальовували стіни, піч (грубу), фасад будинку — все це створювало єдиний художній ансамбль. В основі петриківського мистецтва, як і яворівського, лежить образне сприйняття рідної природи, любов до української землі. Але класичними елементами петриківського живопису є навколишні рослини, стилізоване зображення яких, до речі, не використовується ні в одному з існуючих видів розпису інших регіонів України. Орнаментні мотиви, де переважають яскраві, насичені тони, привертають увагу не тільки колоритом, але й надзвичайною цілісністю творчої ідеї (Рис. 6).

На відміну від цього, яворівський розпис при певній схожості в колориті суттєво відрізняється у своїй формі зображенням орнаменту, що є більш лаконічним та стилізованим і найчастіше використовувався як художній засіб для декоративно-прикладного оздоблення предметів народного побуту Яворівського краю. Серед виробів найпопулярнішими стали скрині, шкатулки, дерев'яні народні забавки, бамбетлі (художні меблі) та інше (Рис. 7, 8).

Стилізованість яворівського розпису свого часу дала змогу Йосипу Станьку в кінці першої половини XX століття використати його основні композиційні принципи для створення аналогічних елементів різьби по дереву і започаткувати ще один, більш новий різьбярський напрям розвитку художніх ремесел Яворівщини. У формуванні розвитку освітньо-мистецької традиції Яворівської художньої школи велику роль відіграли чинники окремих особистостей, основоположників навчального закладу, їх наступників — керівників, провідних педагогічних працівників та визначних випускників художнього училища, таких як Б. Стебельський, Йосип Станько, Микола Шпільман, Сава Мельник, В. Яремін, Р. Кулеба, М. Гамела, В. Гевало, В. Бабійчук, А. Пенко, В. Малішевський, Й. Андрушко та інші.

Важливо зазначити, що завдяки глибокому осмисленню ними сутності народного ремесла, зокрема його яворівського історично-етнічного походження, суспільної та історичної значущості в контексті інших відомих українських ремесел, ця плеяда педагогів зробила великий внесок у збереження та розвиток автентичних традицій яворівської школи ремесел. Педагоги цієї плеяди упродовж багатьох десятиріч зберігали, формували та розвивали Яворівську художню школу.

З найдавніших часів мистецтво розвивалося від найпростішого (розписи на скелях) до більш досконалого, наповненого додатковим утилітарним змістом. У нашому випадку цей розвиток трансформувалася з найдавніших народних розписів на скринях та інших предметах побуту в професійне образотворче і декоративне мистецтво (Рис. 9, 10).

Яворівське художнє ремесло нерозривно поєднане з магічно-обрядовою і господарською діяльністю місцевих людей та їх духовними традиціями. Воно ввібрало в себе всі їхні духовні цінності як важливий віковий здобуток і, зберігаючи їх, перейшло з рангу народного в статус професійного з переконливими ознаками сформованої певної художньої школи. Варто зазначити, що разом зі своїм розвитком і трансформацією твори народного декоративно-прикладного мистецтва зберегли в собі й духовні, й ужиткові ознаки відповідної етнічної групи населення як Яворівщини, так і інших земель України. Ці ознаки втілені навіть у звичайних побутових предметах з дерева, глини, каменю та інших матеріалів, і зокрема в тих, що стали художніми творами народного мистецтва. За тими чи іншими ознаками творчого виробу народного майстра, за його індивідуальною художньою виразністю форми, конструкції, цілісності орнаментальних структур ми безпомилково можемо визначити територію краю, в якому він творив. Саме такі вироби набувають особливого, вищого рівня значущості і сприймаються нами як художні твори. Саме присутність таких емоційно-чуттєвих факторів перетворює певний предмет ремесла у твір мистецтва, що асоціюється з тим чи іншим народом і всією державою. Отже, народне мистецтво Яворівщини не тільки поєднує в собі духовно-матеріальну діяльність якоїсь окремої людини, а й виражає сутність значно ширшого змісту. Художня школа Яворівщини — це її народне мистецтво, котре яскраво характеризує місцеві національні особливості, її локальні відміни від інших етнографічних груп як у минулому, так і в сучасному. З минулим народні художні твори єднає традиція та колективний спосіб її регулювання. Саме тому в час новітніх технологій стає надзвичайно важливим не втратити традицій минулого, як коріння дерева, що відповідає за зростання крони, як ознаки основ, що формують неповторні схеми, мотиви,

образи, форми ремесла, що утверджуються як духовна традиція і передаються з покоління в покоління, удосконалюючись і набуваючи чарівної довершеності в сучасних художніх образах.

З історично-наукового дослідження освітньо-мистецького аспекту Яворівської художньої школи [12] випливає, що в наш час на Яворівщині важливим осередком розвитку ремесел у рамках професійної художньої освіти стало смт Івано-Франкове, де тепер у ДНЗ ХПТУ імені Й. П. Станька на базі яворівських здобутків зберігаються традиції розвитку художніх ремесел. Завдяки наповненню навчальних програм та конкурсів різними аспектами народної творчості, тут поступово формувалася своєрідний центр вивчення, поширення та популяризації не тільки народних яворівських основ декоративно-прикладного мистецтва, а й таких, що походять з інших етнічних країв Західної України. У ХПТУ імені Й. П. Станька зосередився найбільший у цьому краї потенціал мистецького духу, як творчий спадок від наших пращурів. Цей навчальний заклад готує найбільш якісних спеціалістів з художньої обробки дерева, які потрібні майже в кожній області України, де існують підприємства, що випускають декоративні вироби з дерева та художні меблі з сучасним дизайном. Їх близько ста п'ятдесяти. Для кожного народу важливо не тільки зберегти в музеях зразки й описи деревообробних та інших ремесел разом з історією їх застосування у сфері будівництва й побуту минулих століть, щоби формально дізнатися, як колись виготовляли кухонний посуд, знаряддя праці, хатні речі та опанувати тодішні технології, найпростіші художні роботи з деревом. А значно важливішим є усвідомлення та переосмислення процесів розвитку цих технологій. У наш час «ремісник» утратив своє первісне значення. Він, як правило, є художником, що працює в галузі декоративно-прикладного мистецтва, з вищою або середньою спеціалізованою освітою. До цього спричинилися зростання сучасних вимог до асортименту, якості художньої продукції та вдосконалення і розвиток системи та структури здобуття відповідної профільної художньої освіти. З розвитком туризму зростає актуальність самотності цього краю як своєрідного духовного образу України. Останніми роками на Львівщині в освітньо-мистецькому аспекті високого розвитку досягнули яворівська художня різьба по дереву, розписи, художні меблі, мистецтво яворівської дерев'яної іграшки [6; 7; 8]. У позаосвітньому процесі нині успішно розвивається вишивка, а раніше — лозоплетіння, гончарство і ткацтво. Традиційна яворівська іграшка не втратила ідентичності та отримала новий розвиток. Народні майстри з покоління в покоління передавали таємниці різьбярського ремесла, дотримуючись давніх технологічних прийомів,

усталених форм і зберігаючи асортимент виробів. Це чи не єдиний вид народного мистецтва, що зараз переживає активне відродження у творчості молодих сучасних художників. У багатьох музеях досить вагоме місце в експозиції відведено саме народній яворівській іграшці (забавці). Твори з фондів збірок НМЛ¹ та МХП², приватних колекцій, роботи сучасних майстрів дають можливість простежити еволюцію забавки й порівняти давні та сучасні зразки. Сучасне і минуле яворівське забавкарство представлено творами відомих майстрів: В. Прийми, Я. Прийми, М. Ференца, С. Тиндика, О. Логин, В. Яремина, О. Когут та О. Сойки. Упродовж останнього десятиріччя учні художнього училища з Яворівщини систематично беруть участь у всеукраїнських конкурсах художньої різьби по дереву і, як правило, перемагають у них. Усе це засвідчує про високий рівень традицій і про особливість Яворівської художньої школи, а також про достатню високий освітньо-мистецький аспект у навчальному процесі училища в Івано-Франковому на Львівщині. Давня Яворівська освітньо-мистецька школа має свій вплив на певні аспекти розвитку нової художньої школи, що стосується призначення та формату яворівських розписів і різьби по дереву. Особливість мистецької Яворівщини в сьогоденні має велике значення для розвитку професійної освіти у сфері сучасного ремесла, збереження самотності декоративно-прикладного мистецтва цього краю та всієї України.

Висновки. Художні розписи, різьба по дереву, бересту та народні дерев'яні забавки в сучасних умовах цього особливого краю набули наукового осмислення і стали вигідно помітними та впізнаваними серед широкого різнобарв'я ремесел, що розвиваються в Україні та у різних культурах світу. Яворівські народні ремесла в рамках етнічного аспекту отримали якісний розвиток у професійному, освітньо-мистецькому форматі та стали основою Яворівської художньої школи [5]. Таким чином, народне мистецтво Яворівщини, зокрема різьблення, розпис, дерев'яну забавку, художню вишивку, можна вважати віддзеркаленням минулих традицій краю. Воно своєю часткою лягло в основу сучасної художньої культури. Український етнос цієї частини Галичини та його середовище сформували свою окрему ментальність естетичного світосприйняття, яка дає нам змогу відрізнити основи її художньої школи від інших. Воно також поширює значення народних основ декоративно-прикладного мистецтва на інші осередки ремесла в Західній Україні.

З розвитком наукового прогресу та поширенням туризму виник широкий інтерес до автентичних художніх народних виробів кожного окремого етносу, який зберіг у них свою

¹ Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького.

² Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України.

Рис. 1. Гуцульська кераміка (таріль, розпис, полива).
Фото Марія Максимів

Рис. 3. С. М. Мельник. Яворівська різьба по дереву
(тарілка, 1992). Фото В. М. Гевало

Рис. 2. Гуцульська кераміка
(глек, розпис, полива).
Фото Ірина Кандалова-Шепітьяк

Рис. 4. С. М. Мельник. Яворівська
різьба по дереву (куманець, 1984).
Фото В. М. Гевало

Рис. 5. О. В. Дворак.
Сучасна закарпатська художня
кераміка. Фото О. В. Дворак

Рис. 6. Петрівський розпис.
Фото Наталія Рибак

Рис. 7. Традиційні яворівські
забавки. Фото Юрій Волощак

Рис. 8. Традиційні яворівські
шкатулки з народним розписом.
Фото Тетяна Скоромна

Рис. 9. Старовинна скриня з яворівським народним розписом.
Фото Ю. Я. Михалик

Рис. 10. А. Дубінь, В. Шваб. Сучасна
різьблена яворівська скриня.
Фото Ю. Я. Михалик, Марія Максимів

особливість, зокрема на землях Яворівщини. Разом з тим, сучасні тенденції в побуті та інформаційна насиченість у суспільстві потребують певних видозмін, що відображають існуючі традиції народного ремесла, а також осучаснюють творче, науково та економічно осмислене їх функціонування. У сучасному суспільстві сформувався широкий інтерес як до найдавніших традицій оздоблень народних виробів, що вже вийшли з ужитку і стали музейними експонатами, так і до тих, що на їх основі трансформувалися у творчості сучасних мистців. Ці обидва фактори є важливими для суспільства і мають впливати на відповідний розвиток професійної художньої освіти в Україні.

Література:

1. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. *Декоративно-прикладне мистецтво* : навч. посіб. для студ. пед. ін-тів. Львів : Світ, 1992. 273 с.
2. Білоус Л. Скриня у побуті української родини // Національний музей українського народного декоративного мистецтва : [вебсайт]. [2016]. URL : <http://www.mundm.kiev.ua/EXHIBIT/UACHEST.SHTML> (дата звернення : 12.01.2020).
3. Воропай О. *Звичай нашого народу*. Етнографічний опис. Київ : Оберіг, 1993. 590 с.
4. Габчак Н. Ф. Народні промисли та сувенірні бренди Закарпаття в контексті розвитку етнотуризму. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. Вип. 35. С. 289–292.
5. Гавришкевич І. Яворівська художня школа. *Культура і життя*. 2019. № 9/13. С. 20–21.
6. Герус Л. М. Українська народна іграшка / ІН НАН України. Львів : Афіша, 2004. 262 с.
7. Герус Л. М. Українська народна іграшка: історія розвитку та сучасні проблеми. *Записки наукового товариства імені Т. Шевченка*. Львів : НТШ, 2005. Т. 230 (CCXXX) : Праці секції етнографії та фольклористики. С. 176–189.
8. Герус Л. М. Українська народна іграшка кінця XIX — першої половини XX ст. (історія, типологія, художні особливості) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.06. / Львівська академія мистецтв. Львів, 1997. 20 с.
9. Гнатюк М. В. Яворівська іграшка і скриня: історія розвитку та художні особливості. *Вісник Прикарпатського університету*. Педагогіка. Вип. XXVIII/XXIX (28/29). Івано-Франківськ, 2009. С. 21–27.
10. *Культура і побут населення України* : навч. посіб. для вузів / В. І. Наулко (кер.), Л. Ф. Артюк, В. Ф. Горленко [та ін.] ; [голов. ред. С. В. Головка]. Вид. 2-ге, допов. та переробл. Київ : Либідь, 1993. 284 с.
11. Орел Л. Мальоване дерево: наївний живопис українського села. Київ : Родовід, 2003. 232 с., іл. URL : <https://etn.ua/info/novyny/malovane-derevo-v-ukrajini-lidija-orel-2003/#skryni> (дата звернення : 12.01.2020).
12. Сліпчишин Л. В. Яворівська художня школа: освітньо-мистецький аспект : [монографія]. Львів : Срібне слово, 2017. 240 с.
13. Стебельський Б. Школа деревного промислу в Яворові і дещо з історії деревних промислів Яворівщини. *Яворівщина і Краковеччина* : регіон. іст.-мемуар. зб. / ред. Василь Лев і Володимир Барагура. Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1984. С. 470–516.
14. Тимків Б. М., Кавас К. М. Виготовлення художніх виробів з дерева. Ч. 2. Мозаїка. Випалювання. Розпис : підручник / за наук. ред. Б. Тимківа. Львів : Світ, 1996. 144 с.
15. Чугай Р. В. Народне декоративне мистецтво Яворівщини. Київ : Наукова думка, 1979. 144 с.

References:

1. Antonovych, Ye. A., Zakharchuk-Chuhai, R. V. & Stankevych, M. Ye. (1992). *Dekoratyvno-prykladne mystetstvo* [Decoratively and applied art]. Lviv: Svit. (In Ukrainian).
2. Bilous, L. (2016). *Skrynia u pobuti ukrainskoi rodyny* [Chest in the everyday life of the Ukrainian family]. Retrieved from <http://www.mundm.kiev.ua/EXHIBIT/UACHEST.SHTML>. (In Ukrainian).
3. Voropai, O. (1993). *Zvychai nashoho narodu. Etnohrafichnyi opys* [The customs of our people. Ethnographic description]. Kyiv: Oberih. (In Ukrainian).
4. Habchak, N. F. (2012). Narodni promysly ta suvenirmi brendy Zakarpattia v konteksti rozvytku etnoturyzmu [Folk crafts and souvenir brands of Transcarpathia in the context of ethno-tourism development]. *Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka — Collection of scientific works of Military Institute of Taras Shevchenko national university of Kyiv*, 35, 289–292. (In Ukrainian).
5. Havryshkevych, I. (2019). Yavorivska khudozhnia shkola [Yavoriv Art School]. *Kultura i zhyttia — Culture and life*, 9/13, 20–21. (In Ukrainian).
6. Herus, L. M. (2004). *Ukrainska narodna ihrashka* [Ukrainian Folk Toy]. Lviv: Afisha. (In Ukrainian).
7. Herus, L. M. (1995). *Ukrainska narodna ihrashka: istoria rozvytku ta suchasni problemy* [Ukrainian Folk Toy: History of development and modern issues]. In O. Kupchynskyi, ed., *Zapysky naukovooho tovarystva im. Shevchenka — Notes of Shevchenko Scientific Society*. (Vol. 230) (pp. 162–176). Lviv: NTSh. (In Ukrainian).
8. Herus, L. M. (1997). *Ukrainska narodna ihrashka kintsia XIX — pershoi polovyny XX st. (istoriia, typolohiia, khudozhni osoblyvosti)* [Ukrainian folk toy of the end of XIX — the first half of XX century]. (Extended abstract of PhD thesis). Lviv Academy of Arts, Lviv, Ukraine. (In Ukrainian).
9. Hnatiuk, M. V. (2009). Yavorivska ihrashka i skrynia: istoria rozvytku ta khudozhni osoblyvosti [Yavoriv and toy chest: history of development and artistic features]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Pedagogika. — Precarpathian University Bulletin. Pedagogics*, 28/29, 21–27. (In Ukrainian).
10. Nauko, V. I., Artiukh, L. F. ... Horlenko, V. F. (1993). *Kultura i pobut naseleння Ukrainy* [Culture and lifestyle of the population of Ukraine]. (2nd ed.). Kyiv: Lybid. (In Ukrainian).
11. Orel, L. (2003). *Malovane derevo: naivnyi zhyvopys ukrainskoho sela* [A painted tree: a naive painting of a Ukrainian village]. Kyiv: Rodovid. Retrieved from <https://etn.ua/info/novyny/malovane-derevo-v-ukrajini-lidija-orel-2003/#skryni>. (In Ukrainian).
12. Slipchyshyn, L. V. (2017). *Yavorivska khudozhnia shkola: osvithno-mystetskyi aspekt* [Yavoriv Art School: educational and artistic aspect]. Lviv: Sribne slovo. (In Ukrainian).
13. Stebelskyi, B. (1984). *Shkola derevnoho promyslu v Yavorovi i deshcho z istorii derevnykh promyslv Yavorivshchyny* [Yavoriv Woodworking School and some of the history of Yavorivshchyna Woodworking]. In V. L. Barahura & V. Barahura (Eds.). *Yavorivshchyna i Krakovechchyna* (pp. 470–516). Niu-York; Paryzh; Sidnei; Toronto. (In Ukrainian).
14. Tymkiv, B. M. & Kavas, K. M. (1996). *Vyhotovlennia khudozhnikh vyrobiv z dereva* [Production of artistic products made of wood] (part 2). Lviv: Svit. (In Ukrainian).
15. Chuhai, R. V. (1979). *Narodne dekoratyvne mystetstvo Yavorivshchyny* [Folk decorative art of Yavoriv region]. Kyiv: Naukova dumka. (In Ukrainian).

Рецензент: Яців Р. М., кандидат мистецтвознавства, професор, проректор з наукової роботи, Львівська національна академія мистецтв

Стаття надійшла до редакції 02.02.2020